

**Інформаційна довідка
щодо проєкту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо уточнення
відповідальності за екоцид»
(реєстр. № 15424 від 17.07.2026)***

***Анотація.** В інформаційній довідці досліджуються питання удосконалення підстав кримінальної відповідальності за екоцид у контексті проєкту Закону України (реєстр. № 15424 від 17.07.2026). Розглядається відповідність законопроекту вимогам Конституції України, основоположним засадам правотворчої діяльності, нормам чинного кримінального законодавства та законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища.*

***Ключові слова:** кримінальна відповідальність, екоцид, екологічна катастрофа, масове знищення, покарання.*

Вступ

Триваюча збройна агресія російської федерації проти України спричинила безпрецедентні за масштабами забруднення атмосферного повітря, водних об'єктів і ґрунтів, знищення лісових масивів, природно-заповідного фонду, місць існування диких тварин, а також виникнення довготривалих ризиків для життя і здоров'я населення. Значна частина таких наслідків пов'язана із застосуванням важкого озброєння, руйнуванням промислових підприємств, об'єктів енергетичної, гідротехнічної та критичної інфраструктури, мінуванням територій і пожежами в природних екосистемах.

За таких умов актуалізуються питання законодавчого забезпечення реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності за найбільш небезпечні посягання на довкілля. Дослідницькою службою Верховної Ради України було проаналізовано досвід правового регулювання підстав кримінальної відповідальності за екоцид в європейських державах¹.

Законопроект (реєстр. № 15424 від 17.07.2026) (далі – законопроект) розроблено з метою «усунення правових прогалин, створення ефективних кваліфікуючих ознак злочину, врегулювання термінології та впровадження суворих інструментів кримінально-правового характеру у відношенні юридичних осіб, винних у неправоному нищенні навколишнього природного середовища»².

Законопроектом пропонується: внести зміни до статті 441 Кримінального кодексу України (далі – КК України) щодо диференціації кримінальної відповідальності за екоцид шляхом запровадження кваліфікуючих ознак, законодавчого визначення поняття «екологічна катастрофа»; поширити заходи

¹ Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо міжнародного досвіду правового регулювання підстав кримінальної відповідальності за екоцид. Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/law_judic_activ/analytical_notes-pravsud/74002.html

² Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо уточнення відповідальності за екоцид» (реєстр. № 15424 від 17.07.2026). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70358>

кримінально-правового характеру на юридичних осіб, від імені чи в інтересах яких вчинено екоцид.

Основна частина

Визнаючи необхідність уточнення підстав відповідальності за екоцид, вважаємо за доцільне зазначити таке.

Частина перша статті 441 КК України у редакції законопроекту повністю тотожна чинній редакції статті 441 КК України і є відмінною від тексту у порівняльній таблиці.

Наведені в пояснювальній записці твердження, що «аналіз правозастосовчої практики свідчить про низьку ефективність застосування норм чинної редакції ст. 441 КК України в боротьбі з екологічними злочинами. З 2014 року по початок 2023 року в Україні було зареєстровано лише 37 кримінальних правопорушень за цією статтею»³, – не виступають належним обґрунтуванням доцільності пропонованих законодавчих новел.

У примітці до статті 441 КК України (у редакції законопроекту) пропонується визначення поняття «екологічна катастрофа», яке містить переважно оціночні категорії («глибоке та деструктивне порушення», «повна втрата здатності природного середовища до самовідновлення», «неможливість проживання людей»), які не мають законодавчо встановленого змісту. Відсутність об'єктивних критеріїв встановлення наслідків злочину у виді екологічної катастрофи може створити труднощі при кваліфікації злочину та призвести до неоднакового застосування кримінального закону, що не узгоджується з принципом юридичної визначеності як складової принципу верховенства права, закріпленого у статті 8 Конституції України.

У законопроекті не визначено підстави відмежування екоциду від порушення правил екологічної безпеки, забруднення земель, атмосферного повітря, водних об'єктів та інших кримінальних правопорушень проти довкілля, передбачених статтями 236–254 КК України, що може створити конкуренцію кримінально-правових норм та ускладнити формування єдиної правозастосовчої практики.

Частина друга статті 441 КК України (у редакції законопроекту) передбачає повторність як кваліфікуючу ознаку екоциду. Водночас слід звернути увагу, що екоцид за своєю правовою природою належить до особливо тяжких кримінальних правопорушень, які характеризуються не лише високим ступенем суспільної небезпеки, а й потенційно катастрофічними, часто незворотними наслідками для довкілля, життя та здоров'я населення, а також екологічної безпеки держави загалом.

За таких умов повторність як ознака, що традиційно використовується для диференціації відповідальності у межах менш тяжких або масових кримінальних правопорушень, втрачає самостійне кримінально-правове значення у структурі складу екоциду.

³ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо уточнення відповідальності за екоцид» (реєстр. № 15424 від 17.07.2026). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70358>

Крім того, враховуючи, що кожен окремий акт екоциду за своєю суттю вже передбачає заподіяння або створення загрози заподіяння надзвичайно масштабної шкоди довкіллю, повторне вчинення таких дій фактично не змінює якісної характеристики суспільної небезпеки діяння, а лише свідчить про його системний характер. У зв'язку з цим практична доцільність виокремлення повторності як самостійної кваліфікуючої ознаки видається недостатньо обґрунтованою та такою, що потребує додаткового концептуального переосмислення з урахуванням загальної логіки побудови кваліфікуючих ознак у Кримінальному кодексі України.

Викликає сумнів доцільність пропозиції щодо можливості призначення довічного позбавлення волі за вчинення діянь, передбачених частиною другою статті 441 КК України (у редакції законопроекту). Зокрема, не конкретизовано, які саме обставини злочину (масштаб і тривалість екологічної шкоди, ступінь незворотності наслідків, кількість постраждалих осіб, наявність умислу щодо спричинення катастрофічних наслідків, використання особливо небезпечних засобів чи методів тощо) мають визнаватися такими, що істотно підвищують суспільну небезпечність діяння та виправдовують застосування найсуворішого виду покарання. Крім того, запропонована конструкція санкції частини другої статті 441 КК України не містить достатнього нормативного зв'язку між ступенем тяжкості наслідків екоциду та видом покарання, що ускладнює забезпечення принципу пропорційності кримінальної відповідальності.

Запропоновані зміни до статей 96³, 96⁴ та 96⁹ КК України розширюють підстави застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб, однак не містять чітких критеріїв для їх ліквідації, зокрема це стосується оціночних понять «спрямованість діяльності на вчинення екоциду» та «незворотна шкода довкіллю», що не визначені законодавством. Положення про пріоритетне спрямування коштів від реалізації майна ліквідованої юридичної особи (частина друга статті 96⁹ КК України у редакції законопроекту) визначають порядок задоволення майнових вимог, який є предметом правового регулювання цивільного, господарського законодавства та законодавства про виконавче провадження.

Положення законопроекту щодо набрання чинності не узгоджується з позицією Конституційного Суду України, який у Рішенні від 15 квітня 2020 року № 2-р(П)/2020 відзначив, що в контексті принципу верховенства права важливим є встановлення при внесенні змін до законодавства розумного часового проміжку між офіційним оприлюдненням закону і набранням ним чинності.

Пункт 2 розділу II законопроекту потребує конкретизації в частині доручення Кабінету Міністрів України щодо переліку нормативно-правових актів, що потребуватимуть змін (відповідно до вимог частини 8 статті 90 Регламенту Верховної Ради України).

Висновки

Положення законопроекту, спрямованого на удосконалення підстав кримінальної відповідальності за екоцид, потребують доопрацювання в частині

конкретизації ознак складу злочину, уточнення критеріїв застосування санкцій і заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, а також належного врахування міжнародних стандартів кримінально-правової охорони довкілля.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*